

**РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ В
ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ: МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1918-1945 РР.)**

У статті розглядається діяльність українських наукових центрів у міжвоєнній Чехословаччині (1918-1945 рр.). Аналізується теоретично-науковий спадок українських вчених у галузі політико-правової думки.

Ключові слова: українські наукові центри, правознавці, політико-правова думка.

Сучасні українські науковці, політики, представники органів державної влади шукають адекватні шляхи розвитку української державності, які б відповідали ментальним рисам та потребам українського народу. Мова йде про побудову демократичної, правової та соціальної держави, що ґрунтується на принципах народовладдя, соціальної рівності та свободи особи. Неоціненними в контексті вирішення поставлених завдань є наукові здобутки вчених української діаспори міжвоєнного періоду ХХ століття в галузі теорії держави і права. По-перше, навіть в умовах іноетнічного середовища, українська діаспора не розгубила свого етнічного коріння, національних традицій, світогляду, мови, віри та української ідеї. По-друге, погляди представників української діаспори найбільш адаптовані до світогляду та уподобань українського народу в усіх сферах його життя. По-третє, цілу низку своїх наукових досліджень вчені-емігранти присвятили аналізу причин поразки національно-визвольних змагань українського народу в 1917-1921 рр., що дасть можливість на сучасному етапі українського державотворення не повторювати помилок минулого. По-четверте, процес повернення та використання науково-теоретичних ідей вчених-емігрантів можна вважати найкращими інвестиціями в процес державного будівництва в Україні.

Демократизація політичних процесів на поч. 90-х років ХХ ст., визнання незалежності України надали можливість вітчизняним вченим досліджувати раніше заборонену політичну та інтелектуальну історію українського народу без заідеологізованих оцінок. Етапи та особливості розвитку вітчизняної політичної думки міжвоєнного періоду знайшли своє відображення у перших наукових роботах В.Потульницького, Б.Кухти, М.Кармазіної, О.Салтовського. Здебільшого в українських науковців викликають зацікавленість окремі теми цієї проблематики, що їх вивчали такі дослідники як М.Гордієнко, С.Гелей, І.Бегей, С.Віднянський, Г.Касьянова, Ю.Римаренко та ін. Однак все ще малодослідженою залишається значна частина творчого спадку українських вчених-правників – представників національної політичної думки в еміграції, які не лише запропонували власні концепції державності, а й обґрунтували їх з правового погляду. Метою публікації є аналіз науково-теоретичного доробку маловивчених українських вчених-емігрантів міжвоєнного періоду в Чехословаччині та їх вплив на розвиток вітчизняної політико-правової думки.

Найбільш плідним періодом розвитку еміграційної української політико-правової думки був міжвоєнний, який датувався 1918-1945 рр. На думку В.Потульницького, українська наукова еміграція міжвоєнного періоду була важливою складовою української політичної еміграції. Значна її частина певною мірою була причетна до подій 1917-1920 рр. в Україні, беручи участь в діяльності Центральної Ради, гетьманського уряду та Директорії, дипломатичних і спеціальних місій УНР та ЗУНР до країн Західної Європи. Фактично в першій половині 20 рр. ХХ ст. визначилося три основні центри наукової еміграції як складової частини еміграції політичної – Відень, Берлін і Прага [1, с.26]. Наукові пошуки українських вчених здійснювались у різних напрямках – технічному, економічному, культурно-мистецькому, освітньому тощо. Та особливе місце в науковій діяльності вчених-емігрантів посіла ідея української державності, а також правові шляхи її

обґрунтування, пошук оптимальних форм державного будівництва, ідея правової держави та розвинутого соціального суспільства. Це зумовило розвиток потужного політико-правового блоку наукових досліджень, який був репрезентований цілою низкою відомих науковців не лише в Україні, а й за рубежом.

У міжвоєнний період сприятливі умови для розвитку правових та суспільно-політичних наук склалися у Чехословаччині. В бурхливій для процесу українського державотворення 1917-1920 рр., коли частина українських земель увійшла до складу Чеської Республіки, Прага стала Меккою для багатьох політичних діячів з України, які змушені були рятуватись від переслідувань радянської влади. Відомі ідеологи та практики українського відродження – М.Грушевський, Д.Дорошенко, В.Старосольський, О.Ейхельман, С.Шелухін, С.Дністрянський, Р.Лашенко та інші – знайшли у Празі розуміння і підтримку.

Такі сприятливі умови для розвитку української суспільно-політичної та наукової думки у Чехословаччині були пов'язані передусім з позицією тодішнього президента ЧСР Т.Масарика, який був добре знайомий з особливостями українського національного руху ще з часів роботи у Віденському парламенті. У цей період він перебував в тісних товариських стосунках з І.Франком, С.Дністрянським, О.Колесою, К.Трильовським. У 1935 р. президентом Чехословаччини став прихильник і учень Т.Масарика Е.Бенеш, який поділяв позиції свого попередника щодо розвитку української науки. Завдяки підтримці цих видатних політичних діячів стали можливими активна наукова діяльність українських вищих навчальних закладів, де повною мірою була представлена і політико-правова наука. Відомий громадсько-політичний діяч, науковець, ідеолог українського визвольного руху – С.Шелухін у 1926 р. писав: „Завдяки допомозі республіканського чехословацького уряду, українська еміграція має: 1. Український Університет з факультетом права і суспільних наук та філософічним факультетом з відділами: а. історико-філологічним та б. природописно-математичним; 2. Вищий педагогічний інститут імені Драгоманова; 3. Агрономічну Академію в Подебрадах; 4. Соціологічний інститут в Празі. Окрім цього існує багато культурних, просвітніх і економічних організацій серед українського студентства і громадянства. Чехословацька республіка – це витвір чистої демократії!” [2].

Концепції державотворення української празької еміграції найповніше віддзеркалюють процеси національного становлення і ті катастрофи, що випали на долю української політичної нації. Тогочасні вищі школи, щиросеречно відкриті чеською владою для українства – Український Вільний Університет, Українська господарська академія в Подебрадах, Український високий педагогічний інститут імені Михайла Драгоманова – стали світовим мегаполісом українського інтелектуального та політичного життя на еміграції.

Особливо плідною щодо розвитку політичної та правової думки була діяльність Українського Вільного Університету – першого вищого навчального закладу і наукової установи української еміграції за кордоном. Офіційне відкриття УВУ відбулося в будинку інженерів і архітекторів у Відні 17 січня 1921 р., а після поразки національно-визвольних змагань його діяльність перенеслась до Праги (жовтень, 1921 р.). У Статуті УВУ зазначено, що „Український університет в Празі є наукова інституція загального університетського типу; метою УВУ є: розвиток української науки; підготувати для України освічених працівників на полі наукової і практичної діяльності...” [3, ф.3882, оп.1, спр.7, арк.17]. Навчальний процес відбувався в аудиторіях Карлового університету. Викладання вели українською мовою, хоча окремі предмети читались іноземними мовами. У «празький» період функціонування УВУ діяли факультет права і суспільних наук, а також філософський, до якого входили історико-філологічний і природописно-математичний. Ректорами УВУ в різний час були О.Колесса, С.Дністрянський, І.Горбачевський, Д.Антонович, А.Яковлів та ін. Деканами філологічного факультету були С.Дністрянський, Д.Дорошенко, О.Колесса; правничий факультет очолювали О.Ейхельман, Р.Лашенко, В.Старосольський, С.Шелухін та ін. У 1920-1930 рр.

викладачами УВУ були науковці світового рівня. Загалом на факультеті права і суспільних наук читали лекції з 22 предметів. Основними предметами, які викладались для студентів факультету права і суспільних наук були: „Адміністративне право”, „Міжнародне право”, „Історія конституцій” (О.Ейхельман); „Сутність і форма держави”, „Семинар політичного права” (В.Старосольський); „Історія українського права”, „Історія українського кримінального права”, „Пам’ятки права гетьманської доби” (Р.Лашенко); „Кримінальне право на території України”, „Історія філософії права і політики”, „Історія публічного і приватного права в Європі” (С.Шелухін) та ін. Зусиллям УВУ було опубліковано наукові дослідження С.Дністрянського „Загальна наука права і політики”, „Погляди на теорії права і держави”, „Нова держава”; С.Шелухіна – „Україна – назва нашої землі з найдавніших часів”, „Звідкіля походить Русь”, „Історично-правні підстави української державності” та багато інших. Із заснуванням Українського Вільного Університету в Празі розпочалася нова стадія розвитку української правничої науки. Вона була репрезентована цілою плеядою українських науковців: А.Андрієвським, Л.Білецьким, О.Гайманівським, О.Ейхельманом, Р.Лашенком, С.Шелухіном, В.Старосольським, С.Дністрянським, П.Клунним, А.Яковлівим та ін.

Дослідження в галузі політичної науки, викладання політологічних та юридичних дисциплін проводили також в Українській господарській академії в Подєбрадах – українському вищому навчальному закладі політехнічного профілю. Ініціатором створення Академії був Український громадський комітет. Статут Академії виділяв мету функціонування та структуру закладу: „Українська Господарська Академія в ЧСР є приватна висока школа, яка має своїм завданням підготовляти слухачів до самостійної господарської та технічної праці... Академія має підпирати науковими дослідженнями та мистецькою працею розвиток науки та умінь і дбати про технічний сільськогосподарський та промисловий поступ українського народу та цілого людства” [3, ф.3882, оп.1, спр.8, арк.16]. Діяльність Академії була репрезентована трьома факультетами: агрономічно-лісовим, економічно-кооперативним та інженерним. Академія проводила активну роботу у видавничій справі. За час її існування було опубліковано 698 наукових робіт з різних галузей наукових знань, у тому числі 229 монографій. В Академії працювали професори О.Ейхельман (адміністративне та міжнародне право), Л.Бич (місцеве самоврядування і господарське право), В.Старосольський (державне право), а також цілий ряд доцентів: О.Бочковський (соціологія), І.Мазепа (лукавництво) та ін. Варто підкреслити, що при академії функціонувало близько 50-ти різних громадських організацій (наукових, культурно-просвітніх), що сприяли активізації українського життя в ЧСР, поглибленню контактів як всередині української еміграційної спільноти, так і з іноземцями.

У досліджуваній період на території Чехословаччини функціонував також Український високий педагогічний інститут ім.М.Драгоманова – український вищий педагогічний навчальний заклад, заснований у липні 1923 р. Українським громадським комітетом у Празі. УВПІ ставив перед собою завдання готувати вчителів для українських нижчих шкіл і позашкільної освіти, а згодом і середніх шкіл. Спочатку діяло два факультети: літературно-історичний та математично-природничий, а у 1924 р. було створено музично-педагогічний факультет. В інституті працювало 92 викладачі, які захистили 31 дисертацію, видали три томи наукових праць, 11 підручників і монографій з історичних та природничих наук. Хоча завданням цього навчального закладу була підготовка вчителів, а вивчення політико-правових наук не входило безпосередньо в його програму, однак курсам з „Історії конституцій” О.Ейхельмана, „Історії політичних та соціальних теорій” В.Старосольського, „Правознавства” С.Шелухіна, „Історії України” Д.Дорошенка приділялось велике значення.

Осередком розвитку правової думки стало й Українське правниче товариство в ЧСР, створене з ініціативи кількох науковців (О.Ейхельмана, Р.Лашенка, О.Мицюка, Г.Пирхавки, Ф.Щербини). Його діяльність зосереджувалась передусім навколо Українського вільного університету. Засновники товариства ставили за мету „...створити

в Ч.С.Р. українську правничу аполітичну організацію, яка б переслідувала у своїй діяльності культурні цілі, розробляючи проблеми права (головно українського) і тісно споріднених з правом галузей знання...” [4, с.3]. Чисельність товариства стрімко зростала. Якщо в кінці 1923 р. до його складу входило понад два десятки вчених-правників, то у 1927 р. їх кількість зросла до 32 осіб. Культурно-наукова діяльність товариства проявлялась в напрямках організації наукових виступів та участі товариства в різноманітних наукових і культурних заходах. Члени товариства підготували майже сотню наукових доповідей у сфері політико-правової науки. Значна частина з них була присвячена питанням історії українського права, міжнародного права, самовизначення недержавних народів, аналізу українсько-російських взаємин та ін.

Науково-педагогічна праця українських вчених-емігрантів виокремилась в кілька основних напрямків. Зокрема, проф. А.Яковлів виділив цілу низку тематично-наукових досліджень в галузі українського права: 1) джерела українського права; 2) історія українського права (державного, цивільного, кримінального, історичного судочинства і судового устрою); 3) історія українського церковного права, аналіз його джерел та особливості чинного церковного права; 4) історія розвитку української державності у Великій Україні; 5) основи українського приватного права; 6) кримінальне право Гетьманської доби; 7) приватне, конституційне та адміністративне право радянської України; 9) українське державне право; 10) історія української політичної думки XIX – XX ст.; 11) історія української соціально-політичної думки [5, с.107].

Українська правнича школа міжвоєнного періоду в Празі була представлена найпотужнішою частиною вітчизняної науково-політичної еліти. Чималий вплив на розвиток української політико-правової думки здійснив Отто Оттович Ейхельман – відомий правник, вчений, спеціаліст з різних галузей права, професор Українського Вільного Університету в Празі, дійсний член Наукового товариства ім.Шевченка. Як один з найкращих фахівців міжнародного права, вчений обґрунтував застосування теоретичних розробок та юридичної техніки для підвищення авторитету міжнародного права, що дозволило йому визначити існування принципів міжнародного права й абсолютного суверенітету у відносинах між державами. Дослідник здійснив класифікацію норм міжнародного права, зробив вагомий внесок у систематизацію та методичку викладання міжнародного права. До його наукового доробку увійшов і збірник міжнародних договорів, підписаних з Росією, та документів російського законодавства з питань міжнародного права. Варто зазначити, що О.Ейхельман брав участь у підготовці проекту конституції Російської імперії [6, т.2., с.320]. Перебуваючи в еміграції, вчений видав цілий ряд наукових праць, зокрема, „Реформа місцевого самоврядування на підставі демократично-республіканської державності”, „Побутові підстави, правничий уклад і сучасний культурний поступ міжнародного права”, „Промислове право”, „Історія державних конституцій”, „Основи права”. Разом з тим, значна частина праць О.Ейхельмана залишилась в рукописах („Принцип і державна форма демократії”, „Соціологія (суспільство та держава)”, „Завдання й методи науки адміністративного права”, „Установча влада та виділення окремих підлеглих їй властей”, „Виконавча влада взагалі (управління) і внутрішнє цивільне управління (адміністрація) як власний відділ у ній, включно адміністраційної юстиції”, „Державна служба”, „Програма для укладання повного свода законів для звільненої України” та ін). Чимало праць були написані англійською, німецькою та чеською мовами, що давало можливість популяризувати українські державницькі ідеї, поширювати українську суспільно-політичну думку, здобутки в галузі права не лише в колах української діаспори, а й серед широкого населення Європи. Праці О.Ейхельмана вирізнялися намаганням не тільки теоретично розглянути важливі питання науки про право, а й скерувати їх результати в практичне русло. Науковець широко використовував порівняльний метод, намагаючись зіставити найкращий світовий досвід у сфері державного будівництва, прогнозувати його розвиток та адаптувати деякі елементи до українського державотворчого процесу [7, с.134 -136].

Особливо слід відзначити, що він був автором проекту конституції УНР, який з наукового погляду є цінною пам'яткою національної політико-правової думки. Проект Конституції УНР О.Ейхельмана базувався на принципі народного суверенітету, який передбачав запровадження референдуму, і принципу федералізму. Проект Основного закону, за системою державного правління, визначає Україну як демократичну республіку. Вчений пропонував в основу побудови демократичної конституційної української держави покласти ідеї федералізму з використанням поглядів М. Драгоманова та державно-правової практики США і Швейцарії.

Одним із найкращих фахівців в галузі історії українського права був проф. Ростислав Митрофанович Лашенко – активний член багатьох емігрантських науково-культурних осередків, співзасновник і голова Українського правничого товариства в Празі, член Історико-філологічного товариства. Грунтовну наукову роботу розпочав уже в еміграції. Широкому колу науковців він відомий такими працями як „Лекції по історії українського права”, „Литовський статут як пам'ятник українського права”, „Переяславський договір між Україною та царем московським”, „Ідея власності на землю в Україні”, „Копні суди на Україні, їх походження, компетенція і устрій”, „Український копний процес на одному прикладі”, „Кілька слів з приводу рецензії на праці з історії українського права”, „Нова спроба освітлення Переяславського договору” та ін., в яких науковець аргументував політико-правові підстави для самовизначення української держави. Сучасники Р.Лашенка, високо оцінюючи його наукові здобутки, підкреслювали, що „...гарячий націоналізм та глибоке переконання в необхідності нового перегляду всього матеріалу, що його накопичила наука історії права російської школи, з'єднались з надзвичайною обережністю під впливом тривкого признання, що нова будова історії українського права мусить мати в підвалинах перш за все дослідження джерел та архівного матеріалу, не спираючись на ніякі гіпотези” [8, с.135]. Р.Лашенко підходив до вивчення історії українського права з нових позицій. У своїх наукових дослідженнях він відхилив ідеологічне нашарування відоме ще з часів Російської імперії, та керувався виключно достовірним науковим матеріалом архівного походження. Наукове визнання Р.Лашенко здобув передусім як талановитий систематизатор попередніх досліджень в галузі дослідження історії держави і права в Україні. Разом з тим він намагався визначити основні підвалини державно-правового життя, якими, на його погляд, були ідеї народоправства, децентралізації влади, домінування приватно-юридичних принципів у сфері державного управління, рівноправ'я та відсутність станового розшарування в суспільстві. Р.Лашенко був прихильником федералістичних і автономістичних ідей, майбутнє України вчений бачив в федеративному або конфедеративному зв'язку з Росією на принципах добровільності, політичної самостійності і державності [6, т.3., с. 462-463].

Обґрунтування політико-правових підстав української державності та шляхів її розвитку посідало центральне місце в наукових працях відомого проф. Сергія Павловича Шелухіна. Політично-правові та історичні ідеї вченого ґрунтувались на теорії кельтського походження Русі. Чимало наукових розвідок вчений присвятив аналізу Переяславської угоди 1654 р. та її наслідків для державного розвитку України, права кожного народу на самостійне державне існування. Правові норми С.Шелухін розглядав як один з елементів української національної ідеї. Вчений працював над дослідженням проблем правової свідомості, зазначаючи, що національне життя можна будувати і розвивати лише на засадах національної свідомості [6, т.6., с. 434]. Суспільно-політичне життя країни, на думку С.Шелухіна, може базуватися винятково на національній правосвідомості. Національне право – це витвір народу, якщо конкретніше, то його інтелігенції. Воно лежить в основі всього національного і соціального життя. „Без права не існує соціального життя, – підкреслює вчений, – і коли норми для нього творить не національна, а чужа думка, то народ і нація в цій справі живе не своїм, а чужим розумом і керується чужою волею” [3, ф. 3695, оп.1, спр.39, арк. 275]. Тому форма державного устрою повинна базуватись на правових нормах. Науково-теоретична спадщина вченого є надзвичайно

широкою. Це і монографії, науково-публіцистичні статті, доповіді, рукописи, величезний особистий фонд, який складається з понад двох сотень справ. Відомими є його праці „До питання про початки української державності”, „Україна – назва нашої землі з найдавніших часів”, „Юридичний аналіз Переяславського договору 1654 р. і зв'язки його з Європейським правом”, „Найдавніші початки української державності в оповіданні про похід Руси на Сурож в 750-760 рр.”, „Момент відновлення української державності в 1917 р.” та ін. С.Шелухін поєднав і трансформував на український ґрунт західноєвропейські федералістичні теорії правової держави та методи пізнання, що їх використовували представники школи природного права, представники ліберальних ідей політико-правової школи.

Особливе місце в переліку українських вчених-правників міжвоєнного періоду посідає Володимир Старосольський – український правознавець, соціолог, державний і громадський діяч, доктор права, член НТШ, який значну частину наукових розробок присвятив обґрунтуванню ідеї держави та нації. Він – автор концепції нації як політичної спільноти, яку обґрунтував у цілому ряді своїх праць [6, т.5., с.621]. Свого часу, аналізуючи наукові погляди та здобутки вченого, С.Дністрянський зазначив: „Розуміючи важливість методологічних проблем, він шукав їх розв'язків в наукових напрямках модерної доби, в школі неокантіїців та нормативістів і в змаганні до соціологічного розуміння права та держави з метою знайти свій власний шлях” [7, с.138]. Наукові ідеї В.Старосольського знайшли своє завершення в працях „Причинки до теорії соціології”, „Теорія нації”, „Держава і політичне право”, „Партія в конституції Чехословацької Республіки”, „До питання про форми держави”, „Методологічні проблеми в науці про державу”. В.Старосольський обстоював соціологічний підхід до аналізу політично-правових процесів.

В галузі історії українського права здійснював свою наукову діяльність і один із ректорів УВУ – проф. Андрій Іванович Яковлів. Вчений виступив організатором Товариства українських адвокатів у Києві (1917 р.), був одним з фундаторів Українського правничого товариства. В еміграції входив до складу Українського академічного комітету, Українського товариства Ліги Націй, Українського історико-археологічного товариства, Українського правничого товариства в Чехії, Української наукової асоціації в Празі та інших громадських об'єднань. Його наукова діяльність значно зросла у роки еміграції, коли разом з Р.М.Лашенком і М.Д.Чубатим він став засновником української історико-правової науки в діаспорі, опублікував низку праць з цивільного права і процесу [6, т.6., с.509-510]. Серед наукових здобутків і пріоритетів вченого виділемо насамперед неперевіршений аналіз договірно-правових відносин між Україною і Росією 1654 р. Відомими є його праці „Договір Б.Хмельницького з Москвою р.1654”, „Статті Б.Хмельницького в редакції 1659 р.”, „До питання про генезу копних судів на Україні”, «Українсько-московські договори 17 – 18 вв.”, „Нариси з історії українського права: Княжа доба, доба Литовсько-руська, Козацька доба, право УНР” та ін. Саме в них А.Яковлів аналізує первинні умови переходу України „під руку” російського царя, а також їхню подальшу еволюцію та юридичне закріплення, форму державно-правового статусу України після 1654 р. Ці дослідження стали класикою українського правознавства. Повідною ідеєю його праць є ідея спорідненості та єдності українського права впродовж усієї історії українського народу: від доби „Руської Правди”, Литовсько-руської держави, Гетьманщини 17-18 ст. аж до початку ХХ ст. Важливе місце у наукових пошуках вченого посіло вивчення іноземних впливів на українське право, що знайшло своє відображення у таких працях, як „Вплив старочеського права на право української доби Литовської XV – XVI ст.”, „Німецьке право в працях українських правників 18 ст.”, „Німецьке право на Україні і його вплив на українське право з XVI по XIX ст.”. Частину праць вченого присвячено проблемам пореволюційного законодавства України: „Основи Конституції УНР”, „Історичні традиції української державності”, „Паризька трагедія”, що розкриває особливості процесу над вбивцею С.Петлюри.

Оригінальними та глибокими з наукового погляду є праці відомого правознавця і громадського діяча Станіслава Севериновича Дністрянського. Він був одним із засновників, а згодомі головою Українського правничого товариства в Чехословаччині, організатором з'їздів українських правників у Львові і Празі. Вчений створив власну концепцію держави і права, викладену в курсі „Загальна наука права і політики”, де підкреслював соціальний характер норм і природничих засад права, доводив первинність права порівняно з політикою, стверджував, що політика твориться на основі наявних норм суспільного життя. В своїх працях науковець обґрунтував право українського народу на самовизначення, виділив істотні відмінності в організації державного життя України і Росії. У розроблених конституційних проектах С.Дністрянський обстоював ідею свободи людини, демократичного республіканського устрою, пріоритет суверенітету нації над суверенітетом держави [6, т.2., с.219-220]. С.Дністрянський самостійно визначив основні напрями своєї наукової діяльності в галузі права: поглиблення історичного, філософічного та соціологічного методів в науковій роботі, а також використання отриманих результатів в практичній діяльності. Йому належить цілий ряд праць у галузі права. Серед них „Природні засади права”, „Загальна наука права й політики”, „Потреба нової системи приватного права”, „Загальна частина цивільного права”, „Родинне право”, „Нові теорії права і держави”, „Соціальні форми держави” та ін. С.Дністрянський відомий як один з ініціаторів створення й унормування української правничої термінології та автор політичної концепції української держави, в якій розмежовувались поняття „національна ідея” і „націоналізм”.

Празька правнича школа здебільшого була представлена науковими дослідженнями вчених, які належать до народницько-демократичного і національно-державницького напрямку української зарубіжної історико-політичної науки. Можна виділити спільні державотворчі ідеї, що знайшли правове обґрунтування і були характерними для української зарубіжної науки того періоду: 1) інтерес до політико-правових підстав української державності та можливих форм державного будівництва; 2) оцінка національно-визвольних змагань українського народу 1917-1921 рр., їхній аналіз та виділення основних причин поразки; 3) поширення федеративних ідей, що лягли в основу концепцій державного будівництва та створення зовнішніх союзів з іншими народами на демократичних засадах.

Проаналізувавши життєвий шлях та науково-теоретичні здобутки українських вчених-емігрантів, варто констатувати: по-перше, саме еміграційний період виявився найбільш плідним для українських дослідників у галузі політико-правової думки; по-друге, центральне місце в наукових пошуках дослідників посідала ідея української державності та її правове обґрунтування; по-третє, завдяки своїй науковій діяльності представники тогочасної діаспори популяризували ідею української державності, прагнення українського народу до політичного самовизначення; по-четверте, чимала частина наукових праць публікувалася європейськими мовами, тим самим значною мірою впливаючи на розвиток світової політико-правової думки. Разом з тим, необхідно підкреслити, що роль українських вчених-емігрантів у розвитку національної політико-правової думки ще не знайшла належного відображення у літературі як в Україні, так і в діаспорі.

Протягом усього свого існування українські наукові осередки в Празі намагалися активно впливати на суспільно-політичне життя в Україні. Реальні можливості для співпраці з українськими науковими та навчальними закладами з'явилась лише після проголошення незалежності України. Здобутки представників української діаспори треба активно використовувати в сучасному процесі розбудови української державності. Насамперед мова йде про проблеми конституційного і державного будівництва в Україні, розвитку правової держави та громадянського суспільства, важливість розв'язання яких сьогодні очевидна. У вирішенні цього питання можуть бути використані праці О.Ейхельмана, С.Рудницького, С.Дністрянського, В.Старосольського та багатьох інших

відомих вчених. Важливими є праці з історії українського права, які безпосередньо пов'язані із загальним процесом побудови незалежної суверенної української державності. Саме ця ділянка наукових знань була найбільш спотворена в період тоталітарного режиму. Українські вчені-емігранти міжвоєнного періоду підготували десятки оригінальних досліджень, які переважно стосувалися історії національної держави і права, розвитку правових відносин між Україною і Росією, обґрунтування найбільш сприятливих для України як незалежної держави зовнішньополітичних союзів, проблем федералізму і державного суверенітету, критичної оцінки суспільно-політичних подій в Україні 1917-1920 рр.

Наукова спадщина українських державознавців-правників не втратила своєї актуальності. Їх основні ідеї можна і треба використовувати для вирішення тих складних політичних та соціальних завдань, що стоять перед Україною на сучасному етапі, що характеризується реформуванням політичної системи у напрямку побудови правової держави і громадянського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Потульницький В.А. Історія української політології (Концепції державності в українській зарубіжній історико-політичній науці) / В.А. Потульницький– К.: Либідь, 1992. – 232 с.
2. Шелухин С. В. Чехословаччині / С. В. Шелухин // Український голос. – 1926. – 7 квітня.
3. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України.
4. Українське Правниче Товариство в Ч.С.Р. (17 березня 1923 – 17 березня 1928). – Прага: Видання „Українського Правничого Товариства в Ч.С.Р.“. Друк Державної Друкарні в Празі, 1928. – 34 с.
5. Яковлів А. Наукова праця української еміграції в галузі права / А. Яковлів // II Український науковий з'їзд у Празі. – Прага: Український академічний комітет для міжнародної інтелектуальної співпраці при Лізі Націй, 1934. – С. 107–112.
6. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. – К.: „Укр. енцикл.“, 1998.
7. Дністрянський С.Українці – професори права / С.Дністрянський, В.Старосольський // Ювілейний альманах Союзу українських адвокатів. – Львів: Накладом Товариства: Союзу Українських адвокатів у Львові, 1934. – С.126 – 145.
8. Заїкина А.. Історично-правнича наука української еміграції та головні ідеологічні напрямки в ній / А.Заїкина, В. Заїкин. – Львів: Перша Союзна друкарня, 1937. – 19 с.

Турчин Я.Б.

РАЗВИТИЕ УКРАИНСКОЙ ПОЛИТИКО-ПРАВОВОЙ МЫСЛИ В ЧЕХОСЛОВАКИИ: МЕЖДУВОЕННЫЙ ПЕРИОД (1918-1945 ГГ.)

В статье рассмотрена деятельность украинских научных центров междувоенной Чехословакии (1918– 1945 гг.). Проанализировано теоретическое и научное наследие украинских ученых в сфере политико-правовой мысли.

Ключевые слова: украинские научные центры, правоведы, политико-правовая мысль.

Turchyn Y.

THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN POLITICAL AND LEGAL THOUGHT IN CZECHO-SLOVAKIA: PERIOD BETWEEN WARS (1918-1945)

The activity of Ukrainian scientific centres in the period between wars (1918–1945) in Czecho-Slovakia is considered in the article. The theoretical and scientific inheritance of such Ukrainian scientists in the branch of political and legal thought is analysed here.

Key words: Ukrainian scientific centres, lawyers, political and legal thought.